

Ethvert byggeri er et udsagn om samfundets aktuelle tilstand *Jorden under Høje Gladsaxe* i den danske ghettos litteraturhistorie

Jon Helt Haarder & Troels Obbekær

University of Southern Denmark

Abstract

Keywords:

Danish ghetto literature, welfare state, precariat, place, autotopography

This article makes a literary analysis of the novel *Jorden under Høje Gladsaxe* (2002) by Camilla Christensen as part of ‘a literary history of the Danish ghetto’ – literary works that depict Danish deprived housing areas and their development, changing valorisations and forms of life. The article argues that through an insightful third-person narrator with a wide-ranging conception of time and place, *Jorden under Høje Gladsaxe* offers a wide historical, societal and national perspective on the socio-geographical marginalisation of the housing areas. The novel links housing policy and architecture to the non-place – in line with Marc Augés well-known concept – that Høje Gladsaxe appears as in 2001. The novel also links the degrading treatment of unemployed and precarious persons in the late-modern welfare state to the maintenance of Høje Gladsaxe as a non-place. Furthermore, the article argues that the magical realism, gallery of characters and use of legend material makes the novel a literary voice that opposes wide-spread prejudice against inhabitants of the housing areas, as well as a predominant social realist way of writing about them. Finally, the article connects the novel to two main tendencies in the literary history of the Danish ghetto: the ‘expert narrative’ that identifies the structures behind the making and current state of the deprived housing areas, and the ‘autotopography’ where authors write about life in real housing areas on the basis of their own experience, thus offering valuable perspectives on very pertinent social matters.

Resumé

Keywords:

Dansk ghettolitteratur, velfærdsstat, prekariat, sted, autotopografi

I denne artikel analyseres Camilla Christensens roman *Jorden under Høje Gladsaxe* (2002) som del af ”den danske ghettos litteraturhistorie” – skønlitterære tekster, der tolker på de danske almene udsatte boligområders udvikling, skiftende valoriseringer og livsformer. Artiklen argumenterer for, at *Jorden under Høje Gladsaxe* gennem en indsigtfuld tredjepersonsfortæller med en vidtspændende tids- og stedsopfattelse tilbyder et bredt historisk, samfundsmæssigt og nationalt perspektiv på boligområdernes sociogeografiske udgrænsning. Romanen forbinder boligpolitiske og arkitektoniske faktorer med det

ikkested – Marc Augés velkendte begreb – som Høje Gladsaxe fremstår som anno 2001. Romanen forbinder også den senmoderne velfærdsstats nedværdigende behandling af arbejdsløse i prekariatet med opretholdelsen af Høje Gladsaxe som ikkested. Artiklen argumenterer yderligere for, at romanen med dens magiske realisme, persongalleri og brug af legendemotiver er en modstemme til typiske fordomme om beboere i områderne og til en typisk socialrealistisk måde at skrive om dem på. Slutteligt fremhæves romanen som eksempel på to hovedtendenser i ghettoens litteraturhistorie: ekspertnarrativet, der afdækker baggrundene for boligområdernes tilblivelse og aktuelle tilstand, og autotopografien, hvor forfattere på baggrund af egne erfaringer fortæller om livet i virkeligt eksisterende udsatte boligområder og dermed tilbyder værdifulde perspektiver på højaktuelle sociale problemstillinger.

”Grunden under Rigshospitalet er gammel mose.” Sådan begynder introsekvensen til Lars von Triers *Riget*. Også *Jorden under Høje Gladsaxe* (2002) – i romanen med det navn af Camilla Christensen – er lumsk. Ligesom hos Trier rører undergrunden på sig. Den ryster de moderne konstruktioner, der har holdt den nede, den bryder op og ind i nutiden. Begge skabere har taget udgangspunkt i faktiske bygningsværker, henholdsvis Rigshospitalet og Høje Gladsaxe, og i begge tilfælde er der en større symbolsk modsætning på færde mellem en krakelerende modernitet og noget arkaisk, mytisk, fortrængt. Men mens Rigshospitalet mest er en god setting for Triers umådeligt vellykkede forening af *Matador* og *Twin Peaks* og et velegnet symbol på modernitetens generelle og velfærdsstatens mere specifikke rationalitet, der anfægtes alvorligt i fortællingens løb, da er Høje Gladsaxe for Christensen både bærer af en lignende symbolik og genstand for en interesse for det faktiske sted, dets topografi og historie.

”Høje Gladsaxe er ikke bygget som et spejlbillede af himlen”, forklarer fortælleren, ”men som det geometrisk-rumlige udtryk for gudernes død og en fuldt ud dennesidig vision om lys, luft, plads, udsigt og nyanlagte kælkebakker” (Christensen 2002, 261). Det er imidlertid ikke så meget visionen og realiseringen af den, romanen beskæftiger sig med, modsat fx Tage Skou-Hansens arkitektroman *Krukken og stenen* (1987). Høje Gladsaxe af i dag

udtrykker en samfundsmæssig tilstand, som den for eksempel udfoldede sig i Hjemmets dagligstue i morges, hvor personalet hver skæppede en tier i kagedåsen, så de gamle, også efter dette års kommunale budgetreduktion, kunne få blødt brød til den medbragte kaffe under udflugten til Tivoli [. . .] (2002, 261).

Fortælleren mere end antyder, at også udflugten er i fare for fremtidig bortbesparelse, og romanen bruger altså prestigebyggeriet fra begyndelsen af tresserne som symbol på en krisepåvirket velfærdsstat anno 2001, hvor handlingen foregår. Betegnende nok vælter en af de store bygninger mod romanens slutning. Der er for så vidt god grund til at sætte *Jorden under Høje Gladsaxe* i forbindelse med den velfærdsstatens litteraturhistorie, der er rejst af bøger som Anne-Marie Mais *Galleri 66: En historie om*

nyere dansk litteratur (2016), Tue Andersen Nexøs *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten: Den sociale vending i dansk litteratur* (2016), Lasse Horne Kjøeldgaards *Meningen med velfærdsstaten: Da litteraturen tog ordet – og politikerne lyttede* (2018) og antologier som Peter Simonsens *Velværelsen: Ny humanistisk velfærdsforskning* (2016) og Nils Gunder Hansens *Velfærdsfortællinger: Om dansk litteratur i velfærdsstatens tid* (2010).

I det følgende skal det imidlertid handle om et vigtigt, men underbelyst aspekt af denne historie, nemlig ghettofænomenet i dets aktuelle danske variant. Vores argument er, at *Jorden under Høje Gladsaxe* tilhører et korpus af skønlitterære tekster, som fortolker på historien om de modernistisk designede almene boligområder, der er genstand for så meget politisk opmærksomhed, og at politikerne af i dag – og alle os andre – gør klogt i at lytte til denne særlige slags ”vidnesbyrd fra velfærdsstaten”. Modernistisk massebyggeri udgør en ”velfærdsgeografi”, hvorigennem det danske velfærdssamfund har forhandlet sin sociale orden (Høghøj, 2019).¹ Skønlitteraturen om sådanne områder, men så sandelig også film, TV og musik, har deltaget i forhandlingerne og er gode steder at søge hen, hvis man vil vide noget om, hvordan det gik til, at modernistisk massebyggeri blev et distinkt udtryk for klassesamfundets fortsatte eksistens – og hvordan det er at leve der. ”Geographical referencing”, siger den engelske sociolog Beverley Skeggs, ”is one of the contemporary short-hand ways of speaking class” (2004, 15). Den danske ghettodiskurs – bedst eksemplificeret med regeringens officielle ghettostrategi – er en del af denne tale, der har såre brug for at blive uddybet, suppleret, modificeret, modsagt.

Historien om den forsurede drøm

Efter at have peget på, at ghettobegrebet nu om dage også bruges i Europa om forstæder domineret af migranter, ligesom det er centralt for både hiphop og bysociologi, slår den amerikanske historiker Daniel B. Schwartz i sin autoritative *Ghetto: The History of a Word* (2019) fast, at udover jøderne er det kun for afroamerikanerne, at ghettobegrebet er blevet en central del af den kollektive erindring og identitet: ”Once thought of as a Jewish term, the word *ghetto* is now perceived around the world as a symbol of blackness first and foremost” (2019, 7). Det er vel rigtigt i det globale perspektiv, men for så vidt at vi i Danmark har en officiel definition af denne term, der eksplicit knytter den til dels almene boligområder, dels andelen af indvandrere fra ikke-vestlige lande og deres efterkommere, må vi have krav på i hvert fald en fodnote her. I en dansk sammenhæng forbinder ghettobegrebet almene boligområder med etniske minoriteter og sociale problemer, og vi må forvente, at det dermed i meget høj grad bliver en del af ganske mange danskeres kollektive erindring og identitet. At det er sådan, kan man se af det, vi vil kalde ”Den danske ghettolitteratur” – et korpus af litterære tekster, der handler om livet i den særlige boform, som den officielle ghettostrategi adresserer og navngiver med den tungt ladede ghettoterm. Det drejer sig imidlertid ikke kun om dem, der lever i områder, der officielt udnævnes til ghettoer. Den officielle og uofficielle brug af begrebet i Danmark indebærer, at det nu er

¹ Trods forskellige betydningsnuancer vil vi bruge termerne almene boligområder, modernistisk massebyggeri, satellitbyer og højhusbyggeri om områder som Høje Gladsaxe. Vi er mere lørne ved ghettotermen, men da den nu er i fuldt omløb i Danmark, bruger vi også den.

en del af vores fælles nationale erindring og identitet som danskere: Ghettoen er en del af danskheden. *Jorden under Høje Gladsaxe* er en vigtig roman, blandt andet fordi den knytter den boligform, der her er tale om, til den danske historie og selvforståelse. Den modvirker dermed, at vi føjer en kulturel-historisk marginalisering til den sociale segregering, der er kernen i de problemer, der plager en række almene boligområder og det danske samfund som helhed.

Hvad angår ghettostrategien med dens opgørelser af etnicitet og bestemte sociale problemer og udpegning af de indsatser, opgørelsen kan udløse, afviser ghettoforskeren Tommie Shelby, at det er sådan, man skal gå frem. For Shelby (2016) – Harvard-professor i filosofi og i African and African American Studies – er den en slags symptombehandling. Det kan være på sin plads med symptombehandling, men vil man virkelig have fat om årsagerne, skal man gribe dybere, al den stund eksistensen af amerikanske ghettoer bunder i strukturel social uretfærdighed. For Shelby er hovedproblemet med ghettoer slet ikke socialt, men politisk og moralfilosofisk. Hvordan det nu end er med det, skal det her dreje sig om danske forhold, nærmere bestemt *Jorden under Høje Gladsaxe* som et bidrag til den danske ghettos litteraturhistorie.

Den danske ghettostrategis sammenkædning af etnicitet og almene boligområder giver sidstnævnte en særlig historicitet: Deres særlige karakteristika er opstået i og med migrationsbølgerne fra det sene 1900-tal og frem. Danske romaner som *Jorden under Høje Gladsaxe*, *Krukken og stenen* og norske som Nikolaj Frobenius' *Teori og praksis* (2004) og Dag Solstads *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige* (1984) tilbyder et længere og bredere perspektiv (se Breunig 2012; Haarder 2014; Haarder, Simonsen & Schwartz 2018): De almene boligområder er knyttet til den unge velfærdsstats egalitære idealer og boligpolitiske praksis, og de fik deres udseende, idet disse idealer og efterkrigstidens boligpolitik krydsede det, som en arkitekt i forbindelse med en artikel om Urbanplanen har kaldt ”den modernistiske planlægningspakke” (Yde 2009, 24).

Gennemdesignede satellitbyer eller *New Towns* som Høje Gladsaxe, Vollsmose, Gellerup, Avedøre Stationsby og Brøndby Strand forbinder vi i dag med marginalisering, noget som Christensens roman blandt andre fremviser gennem sit persongalleri domineret af arbejdsløse og/eller havarede eksistenser. Fortælleren forklarer det sådan i en parentes: ”almennyttige boliger som Høje Gladsaxe befinder sig yderligt i den gældende orden, ikke i centrum af den” (2002, s. 211). Boligområderne var imidlertid i udgangspunktet bygget i centrum, ikke af de gamle bykerner, men i centrum af drømmene om det gode liv og boligpolitikens egalitære sigte: Der skulle være en bolig til alle, og den modernistiske planlægningspakke skulle sørge for, at det blev en god og funktionel bolig med alle moderne faciliteter både i og omkring boligen. I *Jorden under Høje Gladsaxe* er denne fortid til stede dels i området selv, dels i skikkelse af Borgmesteren – ifølge forfatterens efterskrift løseligt bygget på den tidligere Gladsaxe-borgmester Erhard Jacobsen (dengang endnu socialdemokrat, kan vi føje til). Som en genfærdsagtig inkarnation af den oprindelige vision, der tog ”mere hensyn til de store linjer end til eventuelle bekvemmelighedsbehov”, driver han omkring i det, der skulle have været noget helt andet end det, det blev til (2002, 104).

I en litterær sammenhæng er romanen vigtig, fordi den med sin muntert selvkommenterende facon og brug af europæisk legendestof bryder med en dominerende socialrealistisk modus i beskrivelsen af almene boligområder. Indirekte er den dermed også en allieret for danske forfattere fra etniske minoriteter, der er trætte af automatkoblingen etnicitet, socialrealisme og betonblokke med graffiti – et perspektiv, vi vender tilbage til i slutningen af artiklen. I en større politisk sammenhæng tilbyder en roman som Christensens et dybere og bredere historisk perspektiv på de almene boligområder end den, ghettostrategien implicerer.

Spørgsmålet er imidlertid, hvordan dette perspektiv nærmere skal forstås og fortælles. Er der tale om *a dream gone sour*? Sådan benævner den engelske freelancesociolog Lynsey Hanley den ene af to fremherskende fortællinger om de engelske *estates*, der kan sammenlignes med – men bestemt ikke er det samme som – de danske almene boligområder: I udgangspunktet var det en storslået Labour-vision, og tanken var oprindeligt den, at også arbejderklassen havde ret til at bo ordentligt: ”Council homes were never intended to be holding cages for the poor and disenfranchised, but somehow, that’s how they ended up” (Hanley 2017, 11). Den anden fortælling bygger på myten om fattigdom som uundgåelig og ulighed som afgørende for samfundets dynamik. Det er den, der bliver dominerende i England. I den fortælling skal der nok være boliger til ”the dregs, the scum”, som Hanley sarkastisk benævner dem, men de boliger skal gerne ligge langt væk, og det er spild af skattepenge at gøre for meget ud af dem (2017, 11). Som man kan se, kan man fint lægge de to fortællinger i forlængelse af hinanden – det er det, Hanley gør – og dermed både få frem, at nogle af de oprindelige New Towns var (forsøgt) bygget godt, mens de senere Tenement Towns bevidst netop ikke var det, og at der ligger et generelt politisk skift bag historien. For Hanley bliver de engelske *estates* efterhånden en del af en bevidst – især konservativ – strategi for at opretholde klassesamfundet. De er industrielt byggede bomaskiner, for nu at henvise til den funktionalistiske urfar Le Corbusier, og produktet er tilsigtet social ulighed.

Historien om danske udsatte almene boligområder er efter vores ydmyge litteratvurdering primært fortællingen om *a dream gone sour*. Man må imidlertid notere sig, at en sociolog som Troels Schultz Larsen forbinder opkomsten af områdespecifikke sociale problemer med den danske boligpolitik på en måde, der gør den danske udvikling sammenlignelig med den engelske, også selvom man medregner den store forskel på de to landes velfærdsmodeller. Fra et udgangspunkt nær den engelske Labour-vision skabes gradvist ”en asymmetrisk dualisering af boligmarkedet, hvor der bliver tale om en privilegeret ejerboligsektor og en nedprioriteret almennyttig boligsektor” (Larsen 2015, 425). Resultatet er ”en række økonomiske og sociale mekanismer, der koncentrerer mennesker fra bunden af samfundet i specifikke dele af den almennyttige boligsektor” (2015, s. 425).

Et andet spørgsmål er så de almene boligområders fysiske indretning. Hanley betvivler, at ”den modernistiske planlægningspakke” i udgangspunktet er en god idé. Det gør Christensen også, udpræget endda. Man kan nok sige, at *Jorden under Høje Gladsaxe* fortæller om en forsuret drøm, men den fortælling knytter sig til den senmoderne velfærdsstat, der behandler romanens hovedpersoner, som

den gør – det vender vi tilbage til – og *ikke* til byggeriet; det har en anden historik. Høje Gladsaxe fremstår som noget, der hele tiden var en dårlig idé. ”Findes der steder uden fortid?”, spørger fortælleren i første linje og svarer efter en lang passage med uddybende variationer af spørgsmålet: ”Naturligvis gør der ikke det.” (2002, 10).

Romanens Høje Gladsaxe er for så vidt indbegrebet af den franske antropolog Marc Augés velkendte begreb om ikkestedet. Ikkesteder er de identitets- og historieløse steder, som skabes i den epoke, Augé kalder supermoderniteten: fx lufthavnen, motorvejsudfletningen og netop boligkomplekset – ”hvor man ikke bor sammen” (Augé 2010, 60f). Modsat sammenstødene mellem gammelt og nyt i centrum af modernitetens storbyer er supermodernitetens suburbane ikkesteder præget af et fravær af historie. Hvis historien kan ses, er den på udstilling, hegnet ind. Samlet set er ikkestedet ikke-identitetspræget, ikke-relationelt, ikke-historisk. I romanens Høje Gladsaxe var der i udgangspunktet ”intet synligt tilbage af historien” (2002, 13). Den er helt bogstaveligt fjernet fra jordens overflade, mens en mere pietetsfuld eftertid dog sætter den på museum: ”fremskridt er at skabe museer til den lokale fortid, når man udsletter den”, som fortælleren ironisk kommenterer (2002, 13).

Pointen er, at romanens Høje Gladsaxe var et forsøg på at skabe sådan et ikkested, og at blokkenes beton derfor står på et dårligt fundament. Grunden under Høje Gladsaxe er gammel mose, kan man sige med Lars von Trier og tryk på det symbolske, og det fortrængte vender altid tilbage. Det gælder for bogens hovedpersoner, som det gælder stedets undertrykte historie. Satellitbyen er i romanen ikke udtryk for en herlig drøm, der først siden blev et mareridt, men for et arkitektur- og planlægningsparadigme, der helt grundlæggende forsøgte at fortrænge menneskets natur – ikke mindst dets krop – historien og selve tidens uomgængelighed. I romanens nutid henstår Høje Gladsaxe med dets undsigelse af historien ironisk nok som et historisk levn fra en anden tid, men det er dette levn anno 2001, der interesserer fortælleren. Det hedder et sted, at ”ethvert byggeri er et udsagn om samfundets aktuelle tilstand”, og det er dette udsagn, fortælleren vil lægge frem (2002, 175).

At lytte til historiens mumlen

På romanens første side ses et kort over Høje Gladsaxe; Høje Gladsaxe, der ifølge forfatterens efterord ”i denne bog er [...] et frit opfundet sted, dog med en række ligheder med det virkelige Høje Gladsaxe” (2002, 283). Kortet viser ikke kun det nuværende boligområde, men illustrerer, hvor arkæologer forud for dets opførelse fandt bopladser, gravpladser, flintredskaber og fodspor fra forhistorisk tid, og hvor der senere lå nu nedlagte gårde og veje. Kortet viser altså både nutidens boligblokke, institutioner og veje og de fortidssteder, der blev bygget ovenpå. Heri afspejles romanens tidsopfattelse: at alle steder og mennesker har en uudslettelig forbindelse til fortiden:

Ethvert sted på kloden, enhver stump klippe, muld, sand og enhver dråbe vand gemmer på fortidige begivenheder af den ene eller den anden slags, og begivenhederne taler, historien taler, forhistorien taler [...] (2002, 9f).

Høje Gladsaxe som ikkested er i romanen udtryk for en slags knebling af denne tale, men fortælleren lytter og giver både den meget lange og den korte menneskelige historie mæle.

Dette altforbindende tidsperspektiv viser sig i romanens formsprog med lange forviklede sætninger, og hvor begivenheder, tider og personer ikke adskilles hierarkisk, men filtreres ind i hinanden, bl.a. gennem hyppige indskud, parenteser og frem- og tilbagegreb. Ligesom istiden, sten-, jern- og bronzealderen og den senere samtid aftegner sig i jorden under Høje Gladsaxe og definerer dets fortid, nutid og fremtid, forbindes disse tider demonstrativt af romanens fortæller. Tidernes forankring i jorden fortæller historien om mennesker og steder og udgør en ”menneskehedens mumlen”, som arkæologer aflytter, når de graver – arkæologer, der ”går i vejen for entreprenører, kapital og fremskridt, arkæologerne der forsinker og fordyrer ethvert nybyggeri, enhver vision om stål og glas, skinner og kabler.” (2002, 11).

Arkæologien repræsenterer således et historisk blik, der forbinder dengang med nu, mens det moderne nybyggeri repræsenterer en hovmodig historieblindhed. Da man i lyntempo opførte betonbyen Høje Gladsaxe i 1960’erne som et af de første montagebyggerier i Danmark, blev arkæologerne ifølge fortælleren hurtigt jaget væk, og stedet blev overladt til ”den store, visionære nutid” (2002, 11). Der ironiseres over, hvordan man med en teknokratisk fremskridtstro udslettede enhver historicitet på stedet og etablerede ”[e]n by, der rejste sig oven på den nu udslettede fortid [...], en struktur så nyfødt og renfærdigt uskyldig som selve efterkrigstidens byplanlægning” (2002, 12).

Christensen var i et interview til *Berlingske Tidende* mindre ironisk og mere håndfast i sin dom: ”Visionen var storslået, men menneskesynet, der lå bag, er simpelthen ubegribeligt.” (Bernth, 2002). Høje Gladsaxe ser hun som ”et betonbyggeri, hvor intet var lagt an på at mennesker skulle lave noget sammen endsige udtrykke sig individuelt” (Bernth, 2002). I et andet interview peger hun på, med ord meget tæt på Augés, at ”det er bygget, så man bor ved siden af og oven på hinanden. Man bor ikke samlet omkring noget.” (Sørensen, 2002) – en opfattelse, der i høj grad skinner igennem i romanen. Høje Gladsaxes anonyme og rigide rammer for tilværelsen, samt den nøje kalkuleret af menneskelige behov, producerer prædestinerede veje for ophold i området og forhindrer individuelt velbefindende såvel som fælles etablering af identitet, relationer og historie. I romanen er Høje Gladsaxes offentlige steder således stort set alle tomme, lukkede eller stemningsløse:

Børneparkeringen (for længst lukket), den store Centertrappe (det eneste sted i bebyggelsen med læ, her drikkes øl, her blev engang spillet akustisk guitar, sunget ’Blowing in the Wind’), Selskabslokalerne (udlejningskrise) og Kirken (det eneste trekantede i bebyggelsen, en modstræbende og diskret tribut til den irrationelle åndelighed) (2002, 40f).

Derudover er der ”butiksnedlæggelser, skolelukninger og generelt faldende børnetal” – det hele afspejlet i områdets mange parkeringspladser, som altid står tomme for biler (2002, 55f). Oveni tomheden og beboernes isolation kommer der også problemer med røverier og bøller, der opkræver

gæld. I dette perspektiv kan Høje Gladsaxe ses som et udpræget ikkested, hvor medmenneskeligheden og fællesskabet har trange kår. Som man kan se i citatets mangfoldige angivelser af kriseprægede udviklingsforløb, er det ikke kun ikkestedet som sådan, den store vision, der er interessant. Det er dels stedets nutid som udtryk for en velfærdsstatslig forfaldshistorie, dels denne nutid som del af en meget større historie. Romanens tids- og stedsopfattelse – der er udtrykt i det genkommende mantra ”alting vender tilbage” (2002, 95; 96; 198; 226) – anfægter det ”supermoderne” perspektiv, der kun orienterer sig fremad, manifesteret i Høje Gladsaxes byggeri, den teknologiske fremskridtstro og konkurrencestatens arbejdssetos, ”turbotanken” (2002, 175). Romanens sammenvikling af nutiden i fortiden og fremtiden – fortælleren har en nøgtern indsigt i stort set alle tider, steder og begivenheders forbindelse – kan i denne henseende betragtes som en genindskrivning af det menneskelige i Høje Gladsaxes umenneskelige blokke.

Det er ingen tilfældighed, at romanens hovedperson, Arthur, er en næsten-arkæolog. Han minder om romanens topografisk og lokalhistorisk orienterede forfatter, der lytter til historiens mumlen og med udgangspunkt i den modsiger eksperter af enhver art: både den ældre velfærdsstats afsindige arkitekter og byplanlæggere, der benægtede selve den grund, de byggede på, og de beslægtede forvaltere af den senere konkurrencestats indsats over for de mennesker, der i nutiden henvises til at leve deres næsten-liv på ikkesteder som Høje Gladsaxe.

Prekære eksistenser

I de historieløse blokke bor der næsten ligeså historieløse individer. Vi møder Arthur, der udover ”næsten-arkæolog” også er ”næsten-far, næsten-i-arbejde”, på tankstationen i Høje Gladsaxe, hvor Lundegården engang lå (2002, 16). Arthur kender ikke til gården, hvor selveste Søren Kierkegaard som barn angiveligt faldt ned fra et pæretræ og ”lagde grunden til sin skæve ryg og muligvis også til sin filosofiske karriere” (2002, 14). Dette potentielle stykke danmarkshistorie er for længst fejlet ind under betontæppet ligesom ethvert andet levn fra andre livsformer end højhusbyggeriets.

Arthur er en prekær eksistens. Han er bistandsklient, der for otte år siden dumpede sin arkæologieksamen og bor alene i sin lejlighed i Høje Gladsaxe, hvor han isolerer sig fra alle, heriblandt sin datter, der bor hos sin mor. Hans følelsesliv afspejles således af de grå blokke: ”den grålige plamage, der er deres overflade og kunne være hans eget kedsommelige indre” (2002, 21). Men, forsikrer fortælleren, Arthur har skam en fremtid, selvom han har ”meget svært ved selv at forestille sig én” (2002, 15). På trods af, hvad Arthurs egne tanker og hans historieløse omgivelser fortæller ham, er han ”langt mere end næsten-ingen (han er et menneske, henvist på andre, som de er henvist på ham)” (2002, 19).

Arthur har en magisk evne til at se ind til det hårde i tingene, ind til betonens armeringsjern og ind til menneskers knogler. Det er samtidig en evne til at se ind i menneskers, tings og steders tidslighed: ”det er tiden selv, der bliver gennemsigtig for ham” (2002, 43). Men det var denne evne, der gjorde, at han dumpede ud af universitetet pga. en ubeviselig (men sand) hypotese om det antikke

Roms kloaksystem, og at han byggede en mur mellem sig selv og verden. For stort set alle romanens karakterer gælder det, at de er vingskudte arketyper, der afspejler gængse fordomme om beboere i betonforstæder som Høje Gladsaxe. Som karakterer er de således relativt flade, og romanen fokuserer mere på deres afspejling af og ageren i forhold til Høje Gladsaxe som sted end på deres psykologi. Men samtidig har de overraskende karaktertræk, der modsiger fordomme om de arketyper, som de udgør. Der er f.eks. plejhjemssouschefen Brigitta med omsorgssyndrom og med helende, smukt klaverspillende hænder; den palæstinensiske indvandrer Salah, der er manisk optaget af *Ordbog over det danske Sprog*; Borgmesteren, der kun er forhenværende borgmester i Gladsaxe, men stadig driver rastløst og mystisk omkring i området. Og så er der plejhjemsbeboeren Gunhild, der er ”en huldre, en mosekone, en heks, genganger, spøgelse, troldkvind” og har 90 liv bag sig (2002, 148). Hun peger ind i et legendestof, som romanen trækker på – vi kommer til det.

De fleste er uden arbejde, Brigitta arbejder nok hårdt, men ”for en dårlig løn og uden smudstillæg” (2002, 16). Så ikke nok med, at Høje Gladsaxe er et ikkested uden anledninger til samhørighed. Det fungerer også som del af et samfundsmaskineri, hvor udsatte eksistenser udgrænses til at bo steder, hvor ingen andre vil bo. Alle karaktererne kan siges at være prekære eksistenser, der bor ensomt i et perifært boligområde, og som således lever op til fordomme om sådanne steder. Men i kraft af deres særlige egenskaber overskrider de både de hverdagslige fordomme og selve den realistiske modus’ rammer. Herved insisterer romanen på, at mennesker på steder som Høje Gladsaxe altid er mere end let kategoriserede typer; at der altid gemmer sig noget mere.

Blandt dette mere er en vital menneskelig drivkraft efter nærhed hos karaktererne, der har potentiale til at omstøde deres prekære arbejdsmæssige, boligmæssige og økonomiske forhold. Som fortælleren siger, har ”hvert sted og hvert menneske sin helt egen fortid, sin helt egen erfaring, sit helt eget potentiale [...] og sine helt egne følelser [...], og fortiden, erfaringen, potentialet trænger altid op nedefra” (2002, 80). I begyndelsen er alle karaktererne på forskellig vis ensomme og uforløste som en umiddelbar spejling af Høje Gladsaxes fremtoning. Men i løbet af romanen opnår mange af dem forløsning i en indfrielse af deres ukuelige menneskelige potentiale, som fortælleren hele tiden har kendt til, og herved trodses og overskrides den udsathed og individualisme, de er geografisk placeret i. Igennem karakterernes fantastiske evner opstår også eventyrlige begivenheder, hvorved romanen genremæssigt placerer sig som et stykke magisk realisme, der modstiller sig den fremherskende socialrealistiske tendens i dansk litteraturs beskrivelse af livet i betonforstæderne.

Turbo på

Det fortælles, inden det sker, at Arthur skal komme til at kende de andre beboere. Men det er ellers ikke normalt i Høje Gladsaxe. Der er en mur mellem byggeriet og det omgivende landskab, og der er mure mellem menneskene, som de selv forsøger at opretholde, som her i den humoristiske passage med Arthur og Salahs første møde, hvor førstnævnte

[...] skynder sig ud i opgangen, kun for, til sin befåelse, at opdage Salah foran elevatoren (steder som Høje Gladsaxe er det kutyme at lytte bag døren, inden man går ud, og hvis man hører en dør smække, vente på lyden af elevatordørens hydrauliske sug, før man selv går ud og smækker sin dør, men i dag er den smuttet for Arthur) (2002, 30).

I første omgang bliver det kun til lidt høfligt distanceret samtale, men ikke desto mindre et møde, der trodsr ikkestedets ensomhed. Arthur og Salah kommer til at få mere med hinanden at gøre, da de sammen med den småalkoholiske, angste og omsorgshungrende Flymekanikeren bliver sat i aktiveringsjob og skal skovle resterne fra Høje Gladsaxes nedrevne mur væk.

I en af romanens få scener uden for Høje Gladsaxe er Arthur på Jobcenter Søborg, hvor han konfronteres med samfundets konkurrenceånd, som den kommer til udtryk i behandlingen af arbejdsløse. Fortælleren beskriver sarkastisk tidens bestræbelse på fremdrift og hurtig succes, samt det økonomiske systems omskiftelighed og den medfølgende risiko for krise:

Der er sat turbo på alting, og downsizing, benchmarking og outsourcing er velkendte begreber for enhver, der frem i verden vil, og hvis man ikke bliver udvalgt til hurtig tv-berømmelse, kan man altid blive børsmægleraspirant eller Bill Gates-wannabe, men systemet er nervøst, og det er ikke bare nervøst, det har hjerteflimmer [...], for risikoen for kaos og sammenbrud stiger i takt med de kriser, der skyldes uholdbare spekulationer [...] (2002, 69).

Konkurrencestatens forvandling af bistands- og dagpengesystemerne til ydmygende og skyldbetyngende *workfare*-programmer med en egen, på en gang latterlig og infam retorik er et motiv, man også finder andre steder i dansk litteratur (Aarhus 2018; Aarhus & Haarder, kommende udgivelse). Ofte udleveres disse programmer indefra i et førstepersonsperspektiv, men i ovenstående citat sættes den nedværdigende behandling af ledige i et større perspektiv af vores næsten alvidende og meget kompetente fortæller, der her så nogenlunde forudsiger både finanskrisen 2007-2009 og den fortsatte udbredelse af usikkerhed som både erhvervslivets og konkurrencestatens centrale ledelsesinstrument (jf. Standing 2017; Lorey 2015).

Fortælleren påpeger, hvordan Arthurs sagsbehandler hurtigt må få de ledige i sit venteværelse i job for ikke selv at ende i venteværelset. For hendes resultater overvåges nøje af hendes leder, og produktivitetskravet hænger over hende som en trussel om potentiel ledighed. Romanen skildrer således centrale erfaringer af prekaritet på det senmoderne arbejdsmarked. På den ene side er der de arbejdsløse i venteværelset, der skal igennem en trættende selvoptimeringsmaskine for at kunne komme i betragtning til et job. På den anden side er der sagsbehandlerne, der død og pine skal rive sig op til at motivere de ledige til at blive entreprenante turboindivider gennem forkyndelsen af ”nutidsreligiøse” buzzwords som ”indre ressourcer, selvværd, kompetence”, og som selv vel at mærke selv risikerer ledighed, hvis de ikke gør det godt nok (2002, 71).

På jobcenteret mødes Arthur således ikke af en understøttende velfærdsstat, der taler med borgeren i øjenhøjde og forsøger at skabe lighed og solidaritet gennem omfordeling af social, kulturel og økonomisk kapital. Han møder et kapitalistisk dannelsesapparat, der vil lede de arbejdsløse til selvledelse og konkurrencedygtighed. I denne diskurs er enhver aktivitet på komisk vis led i en personlig og karrieremæssig opstigning – selv Arthurs ydmyge aktiveringsjob med at skovle resterne fra Høje Gladsaxes mur væk. Sagsbehandleren har således noteret sig, at Arthur har erfaring med en skovl fra sit tidligere graverjob og næsten-uddannelse i arkæologi, hvorfor dette job måske kan få ham i gang med studierne igen og blive begyndelsen på ”en succeshistorie, både for ham selv og for hende (for det er dét, vi har brug for, at få succes, alle sammen, hele tiden)”, som fortælleren bemærker med tyk ironi (2002, 70). Den samtidige velfærdsstat repræsenteres altså i romanen gennem en ”turbobegejstring”, og den fordeler en øget usikkerhed og konkurrencementalitet til samfundets svageste frem for at højne solidariteten mellem dem (2002, 72). På trods af disse vilkår bliver Arthur, Salah og Flymekanikeren glade for deres skovlearbejde, idet de opnår en form for fællesskab, ”en følelse af, at de står på samme geologiske fundament” (2002, 113) – nemlig det, der er under betonen. Samtidig er gravearbejdet forbundet med den symbolsk væltede mur.

Blokkens fald

Arthur møder også Brigitta, der udser sig den sårede og menneskesky Arthur og ønsker at hele ham med sin omsorg. De indleder et forhold, men Arthur formår ikke at fortælle om sin magiske evne og dermed nedbryde muren mellem sig selv og Brigitta. Da hun forsøger at nærme sig ham, løber han bogstaveligt talt sin vej, og Brigitta møder i stedet Flymekanikeren, der er ulykkeligt forelsket i hende. Hun lader sig forføre, og Flymekanikeren forløses for sin angst, mens hun får sit ønske om en at elske og få et barn med opfyldt. Deres forhold muliggør også vejen ud af Høje Gladsaxe, idet de danner ”en fælles forestilling om at købe et lille rækkehus i Bagsværd” (2002, 211).

Arthur gør samtidig op med sin næsten-tilværelse og træffer et valg om at fortælle sin ekskone, datter og mor om sin evne til at se ind i ting. Han tager også hen på plejehjemmet for at lede efter Brigitta, men møder kun oldingen Gunhild. Hun er lidenskabeligt forelsket i ham, for hun har bemærket hans evne – at han som den eneste kan se, at hun har levet 90 liv gennem 2500 år. Arthur forelsker sig også i Gunhild, for de er fælles om at have en uudsigelig hemmelighed. Sammen med Gunhild føler Arthur sig som ”nogen, som en eller anden, som Arthur måske ligefrem” i stedet for ”næsten-ingenting” (2002, 234). Han føler sig menneskelig, idet han udøver og anerkendes for sin evne til at se den fortid, der viser sig i Høje Gladsaxes jordlag, frem for kun at befinde sig i en anonym, isoleret nutid.

Romanens magiske realisme folder sig for alvor ud her: Gunhild ønsker, at hun og Arthur skal rejse tilbage til hendes første liv i jernalderen. Her skal de elske hinanden, så hun endelig kan dø og gøre en ende på sine genopstandelser ved at få den prins, hun i et afgørende øjeblik i sit første liv blev forhindret i at forene sig med. Hun vil have Arthur til at rejse ned gennem Høje Gladsaxes sø, som er

et tidshul, der forbinder alle de tider, stedet har været igennem. Arthur gør forsøget, da Gunhild ligger for døden. Han går ned i søen, forlader år 2001 og kommer op igen i jernalderen til en ung Gunhild, og de elsker i tre dage og tre nætter. Denne eventyrlige begivenhed samler romanens tids- og stedsopfattelse, hvor alle et steds tider ligger indlejret i det. Arthur og Gunhild kommer fri af det nutidige betonbyggeris historieløshed og den prekære, udsigtsløse livsform igennem kærligheden og en magisk forbindelse til fortiden. I *Jorden under Høje Gladsaxe* er det således den eventyrlige kærlighed og den mellem menneskelige omsorg, der forløser karaktererne fra det prekære og ensomme liv, som ikke stedet Høje Gladsaxe udgør rammen for, og som konkurrencestaten regerer ved hjælp af.

Men ikke alle karakterer forløses. Salahs søn, Walid, er en vred ung mand, der sætter sig for at sprænge Høje Gladsaxe Centeret i luften for ”at gøre en ende på sin indre pine ved at bringe den ydre verden i overensstemmelse med sin egen indre” (2002, 219). Men centerets ene hjørne synker langsomt i jorden som et symbol på, at betonens hovmod står for fald i kamp mod den fortid, der trænger op nedefra. Inden Walid når at tænde an, styrter centeret sammen ovenpå Borgmesteren, der dør med sit livsværk. Walid stemples som islamisk terrorist på trods af manglende religiøse motiver, uskylden i centerets fald og på trods af, at han faktisk forsøgte at redde Borgmesteren.

Walids menneskelige potentiale indfries altså ikke, men han står til gengæld i centrum for den begivenhed, centerets fald, der spejler Arthur, Gunhild, Brigitta og Flymekanikerens frisættelse fra deres prekære livsformer, og romanens overordnede, fabulerende genindskrivning af det menneskelige i Høje Gladsaxe. Romanens fantastik transcenderer de grå blokke og hverdagsrealismen, hvilket også mimes på handlingssiden i nedbrydelsen af muren, centerets beton og barriererne mellem karaktererne. Romanens fremstilling af Høje Gladsaxe forløber på den måde som en forhandling mellem polariteterne sted og ikke sted. Høje Gladsaxe er i romanen en umenneskelig ramme for eksistenser, der ikke desto mindre besidder en drivkraft efter nærhed og identitet, som ender med at nedbryde det. Høje Gladsaxe går således ikke fra ikke sted til sted i denne forhandling med dets beboere. Forhandlingerne bryder sammen, kan man sige, en blok styrter sammen, og Høje Gladsaxe blottes som et sted, der slet ikke kan rumme en menneskelig livsform.

Ekspertnarrativer og autotopografier

Ud over lokalhistorisk viden om Høje Gladsaxe trækker Christensen i romanen på den store mængde europæiske fortællinger om den hellige gral og Kong Arthur. Alle karaktererne leder for så vidt efter den hellige gral, livets inderste mening – lidet overraskende så nogenlunde lig med kærligheden. Det mest spektakulære eksempel herpå er Gunhild, hvis historie trækker dels på et af de mange danske moselig, dels på legender som den om den vandrende jøde, fortællinger om mennesker, der ikke kan dø, fordi noget forhindrer dem i det – i dette tilfælde, og forbundet med romanens fortolkning af gralsmotivet, er forhindringen afbrudt forening med en elsket. Efter at Gunhild endelig efter 90 liv og 2500 år fuldbyrder foreningen med en elsket, skal hun således lide sin voldsomme første død igen, men denne gang definitivt.

Både legendestoffet og den lokalhistoriske viden er gennemgribende omfortolket. Således fortæller sidste kapitel, at det var et flyselskab ved navn Sylvester Luftfoto, som vi kan takke for at have fundet en måde at lokalisere jernalderbosættelser, hvad efterskriften så lige bagefter udpeger som det pure opspind – ”[o]g sådan er det hele vejen igennem, løgn og digt blandet sammen med et vist mål af kendsgerninger” (2002, 284). Det er sådan, litteraturen skrider frem, men vel at mærke ikke for at fremstille fiktion i betydningen underholdende fortællinger om det pure opspind. Opspindet tjener tværtimod til at få hold på sammenhænge mellem det nære livsperspektiv nede på de forblæste betonflader, de større historiske og samfundsmæssige sammenhænge og gralslegendernes fortællinger om, hvad mennesker er og vil. På samme måde som Arthur kan se armeringsjernene i betonbygningerne, kan fortælleren se de større sammenhænge i skabelsen af satellitbyer, både dem, der peger på vilkårene på fodgængerniveau, dem, der hænger sammen med Danmarkshistorien, og dem, der har med de evige spørgsmål at gøre.

Begrebet ”ghetto” optræder ikke i romanen. Alligevel er der grund til at forbinde den med ghettos litteraturhistorie, for det er områder som Høje Gladsaxe, der udgør såvel de officielle lister over ghettoer og udsatte boligområder som de mere uofficielle forestillinger, der kommer til udtryk i digte, romaner, film og serier. Sammen med romaner som dem af Skou-Hansen, Frobenius og Solstad, vi har nævnt ovenfor, er *Jorden under Høje Gladsaxe* et vigtigt bidrag til forståelsen af disse områder.

Nærmere bestemt er den sammen med Frobenius’ *Teori og praksis* eksempel på en roman, der forbinder to hovedtendenser i ghettos litteraturhistorie. På den ene side har vi ekspertnarrativer med et synspunkt ovenfra eller udenfor, fortællinger om den nordiske velfærdsstat og dens eksperter, der opførte satellitbyer som Høje Gladsaxe. Hos Christensen møder vi modsat hos Solstad og Skou-Hansen ikke protagonister fra den yngre velfærdsstats ekspertkaste – måske med undtagelse af den spøgelsesagtige Borgmester – til gengæld er fortælleren selv en slags ekspert, der kan gennemlyse sit materiale på baggrund af stor indsigt.

På den anden side har vi fortællinger om livet blandt blokkene, især fortællinger, der handler om, hvordan det er at vokse op her. I en dansk sammenhæng er Bent Hallers ungdomsroman *Katamaranen* (1976) et tidligt hovedværk, i en norsk er der Tove Nilsens *Skyskraperengler* (1982) med fortsættelser, på svensk kan man nævne Torbjörn Flygts *Underdog* (2001). Siden ca. 2010 har vi fået en lang række fortællinger om opvækst i danske almene boligområder, en del af dem af forfattere med etnisk minoritetsbaggrund.² Det er udgivelser af Tarek Omar, Morten Pape, Ahmad Mahmoud, Karina Pedersen, Geeti Amiri, Aydin Soei og Yahya Hassan, der placerer sig forskelligt i forhold til fiktion eller ikke-fiktion, men som typisk både markerer forfatterens egen baggrund i et dansk alment boligområde

² I sit forord til Lisa McKenzies på én gang selvbiografiske og fagsociologiske *Getting by: Estates, Class and Culture in Austerity Britain* (2015) peger hendes sociologkollega Danny Dorling på en general udvikling inden for fattigdomsstudier fra fortællinger fra et middelklasseperspektiv til selvoplevede fortællinger i første person. Man kan i den sammenhæng – ud over Lynsey Hanley – nævne fx Didier Eribon: *Retour à Reims* (2009, på engelsk: *Returning to Reims*, 2018), og Carolyn Steedman: *Landscape for a Good Woman* (1987).

og udpeger præcist, hvad det er for et område. Man kunne kalde denne særlige type selvbiografiske fortællinger om virkeligt eksisterende boligområder for autotopografier (jf. Bal 2004).

Jorden under Høje Gladsaxe er ikke selvbiografisk og handler ikke primært om opvækst, men om livet for en række fiktive personer i et faktisk boligområde. Og dog: Der er mange små detaljer fra områdets yngre år, og forfatteren nævner i efterskriften, at hun selv voksede op i Høje Gladsaxe. For så vidt er romanen altså både et ekspertnarrativ og en autotopografi. I vores litteratur- og kulturhistoriske optik kan romanens ekspertnarrativ være med til at illustrere, hvordan valoriseringen af modernistisk massebebyggelse som Høje Gladsaxe har været igennem nogle voldsomme skift. To unge historikere har fremdraget det – set fra i dag pudsige – faktum, at Gellerupplanen i 1970 af *BT* blev kåret som Danmarks kønneste byggeri (Høghøj & Holmquist 2018). Høghøj har så i sin ph.d.-afhandling i stor skala kortlagt det radikale omsving fra utopi til dystopi, som det lille faktum eksemplificerer: Mens modernistisk massebebyggelse til slutningen 1960'erne var indbegrebet af den unge velfærdsstats idealer for det gode liv, kom de samme huse og områder fra omkring 1970 til at være indbegrebet af trøstesløshed, social marginalisering, kriminalitet og dårlige opvækstforhold for børn (Høghøj 2019). I det sene 1900tal, kan man så tilføje, kom mange indvandrere til at leve i danske almene boligområder, og i dag er de i høj grad symbolske beholdere for den kobling mellem minoritetsetnicitet og sociale problemer, hvis fremmeste eksponent er den officielle ghettostrategi.

Det, vi kalder dansk ghettolitteratur, er med til at artikulere disse tre faser. Det er ofte vanskeligt at få litteratur til at deltage i opbyggelighed, men man kan godt forbinde fx den unge Anders Bodelsens nøgterne interesse for danskernes nye leveformer i en novelle som ”Lejligheden” fra *Drivhuset* (1965) med boligområdernes første utopiske fase (jf. Haarder, under udgivelse). Til gengæld er litteraturen godt med i det dystopiske omsving. Man kan her notere sig, at *Katamaranen* fra 1976 og *Yahya Hassan* fra 2013 med deres dystopiske billeder af opvækst i betonen tegnede sig for nogle af de største litterære polemikker i Danmark de seneste 50 år. *Jorden under Høje Gladsaxe* hører til på overgangen mellem den anden og tredje fase, for så vidt at romanen er en dystopisk fremstilling af en satellitby ligesom hos Haller, men dens billede af social marginalisering rummer aftrykket af den senere indvandring i form af Salah og hans familie. Omvendt er etniske minoritetserfaringer ikke centrale for Christensens roman, sådan som de bliver det i mange af, men bestemt ikke alle, de mere samtidige ghettofortællinger.

Ud af en røvsyg historik

Det er vores argument, at man ved at undersøge de mangeartede tekster, der udgør den danske ghettolitteraturhistorie, kan nå til indsigt i denne boligforms tilblivelse, udvikling, livsformer, erfaringer, repræsentationer, skiftende valoriseringer mm. Pointen er ikke, at en roman som *Jorden under Høje Gladsaxe* er den uforkortede sandhed om danske satellitbyer og deres modernistiske planlægningspakke. Man kan fx godt diskutere, om romanens tematisering af betonbyggeriets umenneskelighed nærmer sig arkitektonisk (også kaldet spatial) determinisme: Fremstår højhusbyggeriet, ligesom i Hallers *Katamaranen*, i sig selv som årsagen til vantrivslen i blokkene? Det er i hvert fald en diskutabel teori både

i forhold til modernistisk massebyggeri, hvis tendens til arkitektonisk determinisme – veldegnede blokke giver gode liv – blot vendes på hovedet, og i forhold til klassesamfundet og beboerne i betonblokkene. En hårdt optrukket arkitektonisk determinisme risikerer at bidrage til det, ghettos moderne sociologi kalder territorial stigmatisering (Waquant 2013): Beboere i betonblokke må være ødelagte mennesker, fordi de bor i ødelæggende boliger.

I indledningen til Nikolaj Frobenius' *Teori og praksis* fremsætter hovedpersonen denne teori for en stor gruppe skolebørn, da han holder foredrag på skolen i sin barndoms *hood*, satellitbyen Rykkinn vest for Oslo (jf. Haarder 2014). ”I løbet af de sidste fyrre årene har det ikke kommet et eneste sunt menneske ud af drabantbyenes menneskemaskiner”, påstår han over for alle disse børn, der vokser op netop der, og fortsætter:

Utelukkende har det ut af disse monstrøse maskiner kommet usunde og disharmoniske mennesker, bare en spækk i det voksne barneansigt til et drabantbymenneske vil afdekke en person som er grundlæggende ødelagt og ikke lenger har nogen som helst tro på at folk kan leve sammen med andre ved å late som om andre er akkurat som han selv (Frobenius 2004, 19).

Børnene piller denne emotionelt overdeterminerede kritik af Rykkinn fra hinanden, og til sin enorme ydmygelse bryder den voksne forfatter Nikolaj sammen og græder foran muren af hånlige barneblikke. Resten af romanen fortæller så om den barndom, der har skabt hans særlige kombination af arkitekturhistorisk indsigt og traume. Territorial stigmatisering – af en mere lokal kilde kaldet ”gebyret for bopæl” (Soei 2018) – kan altså godt have baggrund i et egentlig velmenende ønske om at sætte problemer til debat med henblik på at hjælpe beboere.

Nej, pointen med at læse en roman som *Jorden under Høje Gladsaxe* som et bidrag til den danske ghettos litteraturhistorie er for det første, at den med fiktionen som bindemiddel på kunstnerisk vellykket vis sammenkitter en lang række faktuelle forhold til en subjektivt erfaret historisk fortælling om livet i den senmoderne danske satellitby. Dermed peger den for det andet på, hvad man måske lidt højtravende kan kalde ghettos ontologi, det vil sige tilbyder andre svar end de gængse på spørgsmålet: Hvad er en ghetto? Christensen peger med romanen på de lange og modsætningsfyldte historiske forløb, der ligger bag ghettoiseringen af danske satellitbyer, ligesom hun forankrer satellitbyens nuværende funktionsmodus i velfærdsstatens aktuelle tilstand (anno de tidligere 2000'ere, men stadig relevant). Disse områder er tæt forbundet med velfærdsstatens historie og eksisterer til enhver tid i kraft af funktionelle sammenhænge med resten af samfundet. Ghettoer – det er noget, vi laver i fællesskab.

Et sted i Lone Aburas' *Det er et jeg der taler (Regnskabets time)* raser hun over den automatiske kobling af det at være ”ikke-hvid forfatter” og socialrealistiske skildringer af opvækst på Vestegnen: ”Jeg kan blive så træt af at finde billeder af mig selv på internettet foran en graffitismadret facade eller blok, jeg aldrig har boet i eller været en del af” (Aburas 2017, 19). Som forfatter indskrives hun dermed i

[...] røvsyg historik, hvor ikke-hvide forfattere hædres og modtager priser, hver gang vi skriver noget selvoplevet og autobiografisk fra et hårdt miljø, fordi det åbenbart virker autentisk og overbevisende på priskomiteer, at *Indvandrerens* for en gangs skyld ikke er det etniske sidekick til en eller anden kriminalbetjent eller er nogens kioskmænd eller grønthandler (2017, 21).

En sådan racialiserende historik er ikke bare røvsyg for den raillerende Aburas, men for os alle: Den er misvisende i både en litteratur- og kulturhistorisk sammenhæng. Modernistisk massebyggeri har i udgangspunktet ikke noget med indvandring at gøre, nutidig ghettoisering er i høj grad et spørgsmål om både klasse, køn og etnicitet, og så er der både for den enkelte forfatter og for litteraturen som sådan noget reduktivt i, at værker af forfattere med ikke-mainstream etnicitet læses med en forventning om selvbiografisk ghettorealisme, ligesom modernistisk massebyggeri som udtryk for den danske ”velfærdsgeografi” er for stort og godt et emne til alene at blive behandlet i en socialrealistisk modus. Også på den baggrund er *Jorden under Høje Gladsaxe* vigtig.

Litteratur

- Aburas, L. 2017. *Det er et jeg der taler (Regnskabets time)*. København: Gyldendal/Krabbesholm Højskole.
- Augé, M. 2010. Ikkesteder. I A. M. Mai & D. Ringgaard (red.) *Sted: Moderne litteraturteori 9*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bal, M. 2002. Autotopography: Louise Bourgeois as Builder. *Biography*, 25:1, 180-202.
- Berth, S. 1/6 2002. Det moderne opbrud. *Berlingske*. Hentet den 3. juni 2020 fra <https://www.berlingske.dk/kultur/det-moderne-opbrud>
- Bodelsen, A. 1965. *Drivhuset*. København: Gyldendal.
- Breunig, M. 2012. Funktionalismen læst og påskrevet: Kritisk litterær mediering af velfærdsarkitekturen. *Kritik* 45, 26-36.
- Christensen, C. 2002. *Jorden under Høje Gladsaxe*. København: Gyldendal.
- Eribon, D. 2009. *Retour à Reims*. Paris: Fayard.
- Flygt, T. 2001. *Underdog*. Stockholm: Norstedts.
- Frobenius, N. 2004. *Teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hanley, L. 2017. *Estates: An Intimate History*. London: Granta.
- Høghøj, M. 2019. *Between Utopia and Dystopia: A socio-cultural history of modernist mass housing in Denmark, c. 1945-1985*. Ph.d.-afhandling. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Høghøj, M. & S. Holmquist. 2018. Da betonen blev belastende. Den emotionelle kamp om Gellerupplanen i 1960'erne og 1970'erne. *Temp: Tidsskrift for historie* 16:8, 124-144. <https://tidsskrift.dk/temp/article/view/109158/158555>
- Haarder, J.H. 2014. *Performativ biografisme: En hovedstrømning i det senmodernes skandinaviske litteratur*. København: Gyldendal.

- Haarder, J.H., P. Simonsen & C. Schwartz. (2018). Hvem kan tale for prekariatet – og hvorfra? In the Ghetto med Kristian Bang Foss, Morten Pape, Yahya Hassan, Karina Pedersen og prinsesserne fra blokken. *Edda*, 105(3), 185-202.
- Haarder, J.H. under udgivelse. Du danske ghetto: Betonblokkenes danske litteraturhistorie. I C. Schwartz, L. Handesten & J.H. Haarder (red.) *Læsninger på tværs*. København: Spring.
- Haller, B. 1976. *Katamaranen*. København: Borgen.
- Hansen, N.G. 2010. *Velfærdsfortællinger: Om dansk litteratur i velfærdsstatens tid*. København: Gyldendal.
- Kjældgaard, L.H. 2018. *Meningen med velfærdsstaten: Da litteraturen tog ordet – og politikerne lyttede*. København: Gyldendal.
- Larsen, T.S. 2015. Fra ghetto til forsømte boligområder: Socialvidenskabelig refleksivitet som afsæt for en afvisning af ghettobegrebet i en dansk sammenhæng. I B. Greve (red.) *Grundbog i socialvidenskab: 5 perspektiver*. Frederiksberg: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Lorey, I. 2015. *State of Insecurity: Government of the Precarious*. London: Verso.
- Mai, A.M. 2016. *Galleri 66: En historie om nyere dansk litteratur*. København: Gyldendal.
- McKenzie, L. 2015. *Getting by: Estates, Class and Culture in Austerity Britain*. Bristol: Polity Press.
- Nexø, T.A. 2016. *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten: Den sociale vending i dansk litteratur*. København: Arena.
- Nilsen, T. 1982. *Skyskraperengler*. Oslo: Cappelen Damm.
- Schwarz, D.B. 2019. *Ghetto: The History of a Word*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shelby, T. 2016. *Dark Ghettos: Injustice, Dissent and Reform*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard Press.
- Simonsen, P. 2016. *Velværelsen: Ny humanistisk velfærdsforskning*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Skeggs, B. 2004. *Class, Self, Culture*. London: Routledge.
- Skou-Hansen, T. 1987. *Krukken og stenen*. København: Gyldendal.
- Soei, A. 2018. *Omar og de andre: Vrede unge mænd og modborgerskab*. København: Gads Forlag.
- Solstad, D. 1984. *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Standing, G. 2017. *Prekariatet: den farlige nye klasse*. København: Informations Forlag.
- Steedman, C. 1987. *Landscape for a Good Woman*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Sørensen, D.H. 28/4 2002. Interview: Med hjemstavn i Høje Gladsaxe. *Politiken*. Hentet den 3. juni 2020 fra https://politiken.dk/kultur/boger/interview_boger/art5665034/Med-hjemstavn-i-H%C3%B8je-Gladsaxe
- Yde, M.B. 2009. Under betonen bazaren! Urbanplanen før, nu, herefter. I M.B. Yde (red.) *SOUP: et midlertidigt kunstprojekt i Urbanplanen*. København: Forlaget Vandkunsten.
- Waquant, L. 2013. *Byens udstødte: En komparativ sociologi om avanceret marginalisering*. Frederiksberg: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Aarhus, M.G. 2018. Skammen og dens brødre: Arbejdsløshed, maskulinitet og classeskam. *K&K* 125:46, 179-198.

Aarhus, M.G. & J.H. Haarder. under review. The Unemployed: From Guilting to Shaming the Jobless in the Welfare State. I N. Olsen, H.V. Jønsson og J.V. Køber (red.) *Key Political Actors in the Welfare State*.